

Carola Duran (ed.), *Correspondència entre Àngel Guimerà i Jaume Ramon i Vidales, 1865-1898*, col. «El Vuit-cents», 12, Lleida, Punctum, 2016, 270 p., ISBN: 978-84-945790-1-1.

Aquest volum, esplèndidament editat, com és costum en la col·lecció «El Vuit-cents» que promou el Grup d'Estudi sobre la Literatura del Vuit-cents de la Universitat de Barcelona, aplega un interessant epistolari entre Jaume Ramon i Vidales i Àngel Guimerà. S'hi recullen 89 documents (88 cartes i 1 telegrama) que comprenen el període 1865-1898, ordenats per ordre cronològic.

Carola Duran, curadora de l'edició, ha fet públiques 82 cartes i un telegrama (document núm. 66) de l'extens epistolari provinent del Fons Àngel Guimerà conservat a la Biblioteca de Catalunya (Correspondència, capsa 34). Hi intercala, però, sis cartes més d'Àngel Guimerà a Jaume Ramon i Vidales —la resta són d'aquest darrer a Guimerà—, publicades en l'epistolari que edità Cubas, documents número 9, 43, 46, 49, 88 i 89 (Àngel Guimerà, *Epistolari*, Barcelona, 1930). A més de quatre cartes d'Àngel Guimerà a Ramon Ramon i Vidales, germà de Jaume, publicades en l'apèndix, extretes també de l'epistolari Cubas. En aquest grupet de quatre cartes del març de 1900, entre altres qüestions, Guimerà hi expressa el seu compromís ideològic compartit amb el seu amic d'infantesa amb els següents termes: «ton company sempre del catalanisme més radical, l'intransigent que així tant tu com jo l'hem sentit sempre». Una intransigència que caldria entendre com a conseqüència del posicionament ideològic d'un sector de la Unió Catalanista, al qual pertanyia Àngel Guimerà, partidari de l'apoliticisme en contra del pragmatisme polític que poc temps després donaria com a resultat la fundació de La Lliga Regionalista.

Es tracta d'una correspondència que anteriorment havia estat citada de manera fragmentària en diverses ocasions i amb diferents finalitats. Una bona part, si no tota, havia estat consultada per Josep Miracle (Josep Miracle, *Guimerà*, Barcelona, 1958) per treballar la biografia de l'insigne autor. Més recentment, Joan Anton Ventura i Antoni

Escuder l'han treballat amb altres propòsits. El primer, amb motiu de la celebració de l'*Any Guimerà* el 1995, per tal de commemorar els 150 anys del naixement del dramaturg, publicà un seguit de poemes d'un jove Àngel Guimerà escrits primerament en castellà, la seva llengua materna, i a partir del 1869 en llengua catalana. Aquesta compilació, segons que indicava el seu autor, es va dur a terme a partir «d'un plec de manuscrits de Guimerà, conservats per la família Ramon d'El Vendrell» (Joan Anton Ventura Sala, *Primers ensaigs poetichs de Guimerà. Els anys de formació del poeta*, El Vendrell, 1995) i també del que va anomenar «llibreta de Barcelona», un quadern autògraf de Guimerà que serví de base per a les edicions posteriors de la seva poesia. En aquest quadern s'havien traspasat els poemes, part dels quals havien referenciat anteriorment, en algun cas amb alguna variant textual, Enric Cubas, Francisco Caravaca i Josep Miracle. Amb el pas del temps aquestes referències serviren a Magda Planelles Serra per a treballar la producció poètica de Guimerà escrita en castellà en una tesi de llicenciatura que resta inèdita (Magda Planelles Serra, *Poesías inèditas y dispersas de Guimerà*, Barcelona: UB, 1968).

La finalitat de Ventura era donar a conèixer els primers tempteigs poètics de Guimerà. En aquell treball no s'hi estigué d'encapçalar l'antologia d'una vintena de poemes del jove Àngel Guimerà amb un prefaci en el qual hi va fer una interessant descripció de l'itinerari que suposava la correspondència creuada entre els dos joves lletraferits del Vendrell. Amb alguna petita imprecisió, però, que Escuder posteriorment s'encarregà d'aclarir. Si bé Ventura parlava d'un epistolari entre Jaume Ramon i Vidales i Guimerà, compost, segons que afirmava, per 63 cartes que abraçaven des del 1865 fins a la mort de Ramon el 1900.

Antoni Escuder Dalmases també el treballà després que el 1996 Mercè Nubiola i Sostres hagués dipositat el Fons Guimerà a la Biblioteca de Catalunya. El brillant estudi d'Escuder (Antoni Escuder Dalmases, *Els inicis teatrals d'Àngel Guimerà. Edició i crítica de «La mitja cana»*, Barcelona, 2008) sobre els inicis teatrals de Guimerà per tal de contextualitzar *La mitja cana*, el primer testimoni complet d'una peça teatral de Guimerà que coneixem, del qual feu un excel·lent estudi i edició crítica textual, forçosament havia de recórrer a l'epistolari que varen creuar Jaume Ramon i Àngel Guimerà. Escuder hi analitzà detalladament i en profunditat aquesta correspondència, bo i seguint-ne el seu curs. És molt d'estranyar que Carola Duran no l'esmenti en cap moment de la seva edició.

El vendrellenc Jaume Ramon i Vidales, d'una edat semblant a la de Guimerà, no només orientà les primeres inquietuds literàries del seu amic, que compartien, sinó que incidí en la cuina literària d'Àngel Guimerà. Aquest en aquells anys de formació no només escrivia poesia, sinó que també elaborava unes primeres provatures teatrals:

dues peces inacabades escrites en vers castellà com el conjunt de la seva primera obra poètica, i entre dues i quatre en català si seguim Escuder. Jaume Ramon traduïa al català les composicions escrites en castellà que li feia arribar Guimerà i fins i tot s'atrevia a introduir-hi alguna «innovació» (p. 97). La influència i el mestratge de Ramon en Guimerà es concretava també en la recomanació de lectures, moltes de les quals li aconseguia en les llibreries de Barcelona, en la consecució de diccionaris de llengua catalana i en l'enviament de revistes literàries i culturals. Però, sobretot, en l'opció de llengua: esperonà Guimerà, li obrí els ulls i li feu veure que escriure en català era en aquells moments, el 1868, el que diríem en terminologia actual, una mena d'ocasió de mercat (literari): «Y ahora que hablamos de lengua catalana. Siendo como es un hecho su renacimiento y no una aspiración loca como algunos creían al principio [...] ¿Por qué no la cultivas? [...] Ánimo pues, un poco de buena voluntad y lo consigues sin grandes esfuerzos [...] La literatura catalana en su renacimiento está muy poco explotada y tiene para nosotros los jóvenes muchos lauros que coger y abundante materia que tratar» (p. 88). La qual cosa comportà que a principis del 1869 Àngel Guimerà fes un pas significatiu en la seva trajectòria com a escriptor en optar per escriure en català. Una decisió que inicialment no devia ser gens fàcil per a ell i que amb el pas del temps li comportà més d'una vacil·lació fruit de la seva inseguretats lingüística (p. 159). Però el seu amic l'animava en aquell rept: «No desmayes porque ahora no sabes escribir correctamente el catalán; poco a poco te irás acostumbrando y a adquirir facilidad hasta el punto de escribir tanto o más natural que en castellano, como a mi me ha sucedido, pues escribir la lengua que cotidianamente se habla es mucho más fácil que forjar las ideas para vertirlas en otra con la cual no estamos tan fácilmente versados» (p. 94).

A partir de finals de febrer de 1869, quan Guimerà decidí escriure en català, va gaudir de les correccions dels seus textos que Ramon li anava remetent, ortogràfiques i d'estil. A títol d'exemple: Ramon s'oferí per a corregir la versió en català d'un poema de Guimerà que aquest havia escrit primerament en castellà, del qual Ramon era coneixedor i que el seu autor volia presentar als Jocs Florals. Ramon estava disposat a donar-li «el barniz que en la tuya me pides» fent veure a Guimerà que no era una tasca fàcil, sinó que més aviat «será muy difícil hacer desaparecer las huellas castellanas» tenint en compte que «lo que más se mira al premiar una poesía en los Juegos Florales es que se halle despojada de la influencia que por durante tantos años ha ejercido sobre nuestra lengua el castellano» (p. 105 i 107). Aquell advertiment de Ramon havia resultat debades. Al cap d'uns dies en llegir la versió catalana que havia fet Guimerà del poema que titulà «Fivaller i el rei Ferran», el qual, com indica Carola Duran, es conserva al *Quadern de poesies* (ms., Biblioteca de Catalunya, Fons Guimerà, capses

6/2 i 6/4, p. 337), Ramon quedà sorprès i meravellat. Conseqüentment comentava al seu amic: «nunca hubiera dicho que al escribir en catalán hubieses llegado a la altura de tu composición, siendo la primera vez que manejas dicha lengua» (p. 109). Tant és així que a partir del juliol del 1869 Ramon decidí utilitzar el català com a llengua vehicular de les cartes que enviava a Guimerà, encara que hi seguís alternant el castellà (p. 122) fins al punt que, fruit de la pressa en la redacció, demanava disculpes al seu amic en aquests termes: «Perdóname que te escriba en idioma extranjero. Tan solo ha sido para correr más» (p. 214).

Jaume Ramon i Vidales també criticà les primeres temptatives teatrals de Guimerà, a partir de valoracions no sempre amables (p. 230-233), amb observacions sobre el llenguatge que utilitzava el jove Guimerà, tendent «al foch romantich que't devora», li comentava; a la construcció dels personatges, al ritme, a la fusteria teatral, etc. (p. 87), amb indicacions pròpies d'algú que estava al corrent de la cartellera teatral i era bon coneixedor dels escenaris de la ciutat. Però abans li havia destacat la facilitat de composició de què gaudia: «Dichoso tú que compones un soneto con tanta facilidad», per a tornar a incidir més endavant en el que considerava que era «un vicio de que adolecen todos tus versos, tal es el querer usar frases demasiado poéticas para elevarte, apartándote algunas veces de la sencillez que a mi parecer tanto hermosea las composiciones» (p. 42).

Ramon, que exercia de passant d'advocat a Barcelona, mantenia bones relacions amb els components dels cercles literaris i els vinculats a la causa cultural i patriòtica de la ciutat (penya del Cafè Suís i La Jove Catalunya, de la junta directiva de la qual formava part, per posar-ne els exemples més rellevants) amb els quals posà en contacte el seu amic, preparant així el terreny del que anys a venir s'acabaria produint: l'establiment de Guimerà a Barcelona.

Són abundoses les filtracions de Jaume Ramon i Vidales sobre el funcionament dels Jocs Florals, especialment les relacionades amb els criteris dominants per part del consistori i les valoracions del jurat, que anava traslladant en confiança al seu amic. Com també són moltes les dades que es poden anar espigolant a través de la lectura atenta d'aquesta correspondència sobre el procediment que seguia el seu consistori (p. 117-118 i 215-216).

L'epistolari, a més d'aportar informació sobre les lectures de Guimerà que li subministrava el seu amic Ramon i que haurien actuat de font per a la seva inicial producció literària, ofereix tot un seguit de dades interessants sobre la biografia d'Àngel Guimerà. Com, per exemple, algunes que tenen a veure amb els seus amors. Unes dades que podrien aportar més llum al servei de la desmitificació de les conseqüències de la seva ruptura amb Maria Rubió que, potser, hauríem de llegir només a partir del

registre poètic i, per tant, contribuirien a endolcir la imatge que ens ha arribat de la realitat emocional del nostre autor en aquells moments. Un aspecte que, lligat a la seva solteria, ha anat creant tota una literatura que a moments s'ha mogut entre la curiositat i la morbositat. O sobre la seva condició de modest rendista —Guimerà tenia aleshores 25 anys—, que s'allargà en el temps fins que la seva producció dramàtica no li acabés reportant uns substanciosos cabals provinents dels drets d'autor que a hores d'ara estan pendents d'estudi. Així Ramon li comentava: «procura no ser tardío en contestarme, ya que tienes todos los días desocupados» (p. 158). O sobre les seves temptatives frustrades de viatjar a les Canàries, el seu país natal (p. III, 142 i 176). Una renúncia que potser no hauríem d'atribuir a una hipotètica fòbia per la mar com s'ha destacat en més d'una ocasió. Unes informacions que podrien servir d'esperó per tal que algun especialista, tot seguint la recomanació de Joaquim Molas, s'animés a construir una biografia de Guimerà «documentada i interpretadora, no a la manera romàntica [s'estaria referint al to del documentadíssim treball de Josep Miracle?], sinó a la manera, per exemple, de Painter» (Joaquim Molas, *Parlament inaugural de l'Any Guimerà*, El Vendrell, 1995).

En aquesta correspondència hi trobem dades sobre l'erotisme poètic de Guimerà que vindrien a anticipar els xocs que amb el temps es produiran entre la seva concepció del desig i la passió amorosa i els valors dominants de l'època. El seu amic Santiago, així anomenaven els seus íntims a Jaume Ramon i Vidales, a propòsit del poema «Gelosia» li comentava: «t'han mudat lo vers que deia que jugant li alçava lo vent la vora del vestit perquè era una mica verd» (p. 183). Carola Duran en nota a peu de pàgina recupera el comentari de Josep Miracle sobre els canvis produïts en la redacció inicial del poema de Guimerà (Josep Miracle, *Guimerà*, Barcelona, 1958, p. 231). En els versos 17 i 18 d'aquest poema, el primer d'Àngel Guimerà de temàtica amorosa escrit en català que es publicà (*La Gramalla*, 3 [28.05.1870], p. 4), originalment hi deia «en tant que *sa mà* n'alçava / les vores de ton vestit». Però fou corregit i publicat d'aquesta altra manera: «en tant que *jugant* n'alçava / les vores del teu vestit». El subjecte deixava de ser la mà i passava a ser-ne el vent. Com si s'anticipés aquella imatge icònica de Marilyn Monroe en la qual la sortida d'un aire subterrani i suposadament calent li alçava la faldilla als carrers de Nova York, en una societat amb uns criteris més oberts quant al decòrum.

Hi trobem curiositats com la sèrie de models de barret de moda en aquells moments («marinero», «bolet» i «Bismark») que Ramon ofería a Guimerà amb dibuixos propis perquè triés el que més li agradés per tal de satisfer l'encàrrec de la seva compra (p. 52 i 53). O una deliciosa descripció dels personatges habituals de la Rambla de Barcelona escrita per Jaume Ramon i Vidales, que podria figurar al costat dels millors

textos de Robert Robert o Emili Vilanova (p. 130). O, en el mateix sentit, les seves impressions sobre el públic i la sala dels Jardins de Tívoli de la ciutat comtal, i els balls per a «criades i pagesos», als quals havia assistit per a gaudir de la representació de tres sarsueles (p. 130-133). Uns escrits, aquests, que Guimerà elogià des del Vendrell estant (p. 134). O la inclusió d'un seguit d'epigrames escrits «mancomunadament» per Joan Tomàs i Salvany, Joaquim M. Bartrina i el mateix Jaume Ramon en una nit arrauxada de carnaval, amb components anticlericals i eròtics (p. 161).

Era peremptori i necessari que aquest epistolari es publicués. La importància de les dades que aporta és, com hem tractat d'assenyalar, un punt obligat per als estudis sobre la vida i l'obra d'Àngel Guimerà en el període de la seva formació com a escriptor. Carola Duran ha fet una molt bona feina de transcripció que els estudiosos de l'obra de Guimerà sempre agraiem. En el pròleg, Duran afirma que «Atesa la condició de notari de Jaume Ramon, es fa difícil de creure que les respostes de Guimerà no fossin fidelment guardades i que romanguin en un lloc amagat d'on potser reapareguin algun dia» (p. 7). Tant de bo acabin sortint a la llum! Completariem així tota la seqüència. Mentrestant ens haurem de conformar amb el 6% de les respostes.

Reitero, per acabar, que els estudis de Guimerà estan d'enhonor amb la publicació d'aquesta documentació a mans de Carola Duran. Ajuda a incrementar els estudis de l'obra d'un dels nostres clàssics més universals, mereixedors, per tant, d'un impuls quan, posem per cas, encara estem mancats de nous estudis monogràfics, de la publicació del seu epistolari inèdit i, molt especialment, d'una edició crítica de les seves obres completes. Aquesta última qüestió contribuiria a assolir els estàndards dels estudis literaris de què gaudeixen les nacions culturalment desenvolupades i que nosaltres, malauradament, encara estem lluny d'aconseguir.

JOAN MARTORI
Universitat Autònoma de Barcelona
Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània (GELCC)
martori.joan@gmail.com
ORCID 0000-0002-4916-5143